

# Colofon



## Cultuurhistorische rijkdom van de gemeente Westerveld

is een publicatie in opdracht van de vier historische verenigingen van de gemeente Westerveld

- Stichting Dwingels Eigen, Dwingeloo
- Historische Vereniging Diever, Diever
- Historische Vereniging Havelte en omstreken, Havelte
- Historische Vereniging 't Fleder Kerspel, Vleder

**Redactie & fotografie** Axel Wiewel / Tekstueel Publiciteit, [www.axelwiewel.nl](http://www.axelwiewel.nl)

**Eindredactie gemeente Westerveld** Bernard Stikfort / Marijke Nieuwenhuis

**Vormgeving & beeldbewerking** ToonBeeld fotografie & vormgeving / Frans de Vries, Stiens

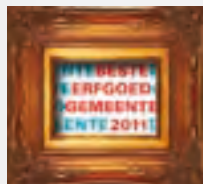
**Uitgever** Stokerkade cultuurhistorische uitgeverij, Amsterdam, [www.stokerkade.nl](http://www.stokerkade.nl)

**ISBN** 9789079156238

### Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt dankzij bijdragen van

gemeente Westerveld, provincie Drenthe, de BNG Erfgoedprijs, Toegangspoort Oerlandschap Holtlingervelden, Nationaal Park Drents-Friese Wold.

Met dank aan iedereen die op welke wijze en in welke omvang dan ook, een bijdrage heeft geleverd aan dit boek.



provincie Drenthe

  
Gemeente Westerveld

*Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en / of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale bestanden of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

*No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm, digital files, or any other means, without prior written consent of the publisher.*

# Inhoudsopgave

	Voorwoord – <b>Anry Kleine Deters</b>	<b>4</b>
HOOFDSTUK 1	De boermarke – een eeuwenoud systeem dat nog steeds bestaat <b>Diet Prinsen</b>	<b>6</b>
HOOFDSTUK 2	Cultureel erfgoed van Diever is goed bewaard gebleven <b>Jan Roelof Blaauw, Bart Smit &amp; Paul Gols</b>	<b>22</b>
HOOFDSTUK 3	Koloniën van weldadigheid – de revolutionaire plannen van generaal Johannes van den Bosch <b>Tineke Dekker</b>	<b>48</b>
HOOFDSTUK 4	Het historisch erfgoed van Dwingeloo Vier adellijke buitenplaatsen <b>Bernard Stikfort</b> Gemeenschappelijke diepvrieskluisen veroveren het land <b>Diet Prinsen</b> Eeuwenoud Sint Anthoniusgilde nog altijd springlevend <b>Diet Prinsen</b> De oogsttag in Lhee, een enerverend evenement <b>Diet Prinsen</b> Veel kerkpaden leidden vroeger naar Dwingeloo <b>Diet Prinsen</b>	<b>71</b> <b>74</b> <b>78</b> <b>81</b> <b>82</b>
HOOFDSTUK 5	Het oorlogserfgoed van Westerveld De Wittelterschans en de landweer van Zorgvlied <b>Jan Blaauw &amp; Bart Smit</b> Bevrijding Nederland van Spaanse bezetter mede door Havelte en Diever <b>Jan Blaauw &amp; Bart Smit</b> Militaire activiteiten op de heide <b>Jan Blaauw &amp; Bart Smit</b> Werkkampen in plangebied “Oude Willem” <b>Bernard Stikfort</b> De aanleg van een vliegveld bij Havelte, dat nooit af kwam <b>Marjolijn Muntinga</b>	<b>97</b> <b>99</b> <b>100</b> <b>101</b> <b>102</b>
HOOFDSTUK 6	Het gevarieerde erfgoed van Havelte Volksfeesten en Havelte horen bij elkaar <b>Tinus Oosting</b> Bijzondere boom op Domineespaadje Havelte <b>Tinus Oosting</b> Havelte, de parel van Drenthe, telt veel herdenkingsmonumenten <b>Tinus Oosting</b> Monumenten van Havelte <b>Tinus Oosting</b> Oorlogsmonumenten in Havelte <b>Tinus Oosting</b>	<b>115</b> <b>117</b> <b>118</b> <b>123</b> <b>132</b>
HOOFDSTUK 7	De Dwingeloo radiotelescoop – nieuw leven voor een oud instrument <b>André van Es</b>	<b>143</b>
HOOFDSTUK 8	Wandeling door Vledder leidt langs veel cultureel erfgoed <b>Leida Blum, Trudy van der Heijden, Cees Hesse, Bertus Jager, Andries Oldersma en Bert Katsburg</b>	<b>157</b>
HOOFDSTUK 9	De beschermde dorpsgezichten van Westerveld: van nationaal belang <b>Bernard Stikfort</b> De ruimtelijke kwaliteit van het Westeinde Vier beschermde dorpsgezichten in Havelte De beschermde dorpsgezichten van Vledder	<b>175</b> <b>176</b> <b>177</b> <b>179</b>
	Illustratieverantwoording	<b>190</b>



Tijdens het jaarlijkse Oogstfeest komen tradities weer tot leven.

# De boermarke – een eeuwenoud systeem dat nog steeds bestaat

auteur **Diet Prinsen**

Waar mensen bij elkaar wonen en werken, is behoefte aan regels en afspraken. Dat is nu zo, dat was vroeger niet anders. De Drenten, ver van allerlei kerkelijke en wereldlijke machtscentra, regelden eeuwenlang grotendeels hun eigen zaken.

Vanaf de vroege Middeleeuwen viel de Landschap Drenthe wettelijk lang onder het gezag van hoge heren elders, en van de drost en schulte als hun vertegenwoordigers. Maar de gewone, dagelijkse dingen werden grotendeels gezamenlijk in de dorpen overlegd. In de oude esdorpen gold een bijzondere bestuursvorm: de boermarke, ook wel marke of markegenootschap genoemd.

De kern van iedere boermarke werd gevormd door zelfstandige boeren, de "eigenerfden" in een dorp of buurtschap. Hun boerderijen en erven, de akkers op de es en ook de groenlanden waren privébezit, maar de rest, zo-

als wegen, waterlopen, bos en heide, werd gezamenlijk beheerd. De grootte van een boerenbedrijf bepaalde ieders inbreng. Wie minstens dertig mudden zaailand of onroerend goed ter waarde van duizend daalders bezat, had recht op een vol aandeel, "waardeel" genoemd. Een waardeel kon door een huwelijk worden vermeerderd of door vererving worden gesplitst. Alleen wie meer dan een kwart waardeel bezat, mocht zich eigenerfde boer noemen.

## | Volmachten en boerenwillenkeuren

De leden van de boermarke kozen uit hun midden enkele "volmachten" als een soort dagelijks bestuur. Die riepen zo nodig de boeren bijeen om markezaken te bespreken. 's Zomers gebeurde dat op de brink, 's winters kozen ze liever voor de warme keuken van het "boerhuus" of een



AFBEELDING 1

*Het boerhuus van  
Leggelo.*



*lemand met een vol waardeel kon veertig schapen met de scheper de hei op sturen – wie slechts een half  
waardeel bezat, had maar recht op twintig grazende schapen.*





Zicht op de kerktoren van Diever vanaf de Ten Darperweg.

# Cultureel erfgoed van Diever is goed bewaard gebleven

auteurs **Jan Roelof Blaauw, Bart Smit & Paul Gols**

Het lange verleden van het brinkdorp Diever is goed bewaard gebleven. Dat is terug te vinden in het vele culturele erfgoed van het dorp, dat in de vroege Middeleeuwen ontstond, op de plaats van het huidige Oldendiever. Diever telt drie brinken, maar er is maar één Brink, waarvan de belangrijkste in het centrum van het dorp ligt, en wel "De Doolhof" of "Marktbrink" wordt genoemd. Aan deze Brink staan het schulthuis uit 1604. Hier zetelde vroeger het bestuur van het dorp, de "schulte" ofwel de schout.

Diever werd in de loop der eeuwen bij vele namen genoemd, zoals Deuere, Deveren, Dyveren, en Dyverde. De naam hangt samen met "dieven", wat zoveel betekent als "bedekt" of "overdekt" zijn, bijvoorbeeld met water. De naam verwees dus naar een laag, waterrijk gebied...

Aan de oostrand van het dorp ligt aan de Groningerweg een hunebed, een bewijs dat de omgeving van Diever al ver voor onze jaartelling werd bewoond. Hunebed D52 werd in 1918 als een "puinhoop" aangetroffen en werd door Prof. Dr. Albert Egges van Giffen in 1953 gerestaureerd. Van Giffen is van groot belang geweest voor de archeologie in Nederland. Hij werd wel "de vader van de hunebedden" genoemd, en door de Drenten liefkozend: "het Spittertien".

Diever is vrijwel onlosmakelijk verbonden met William Shakespeare, de grote Britse toneelschrijver en dichter die van 1564 tot 1616 leefde. Dat is voornamelijk te danken aan de mannen en vrouwen van de Toneelvereniging Diever, die al decennialang jaarlijks een ander toneelstuk van Shakespeare opvoeren op een idyllische, open plek

in het bos. Een "wegwijzer" in het dorp laat veelzeggend zien dat het vanaf die plaats nog 623 kilometer gaans is naar Stratford-upon-Avon, de geboorte- en sterfplaats van Shakespeare.



## Toren beheerst omliggend landschap

Diever heeft buiten de cultuurhistorische band met Shakespeare veel erfgoed, zoals de Sint Pancratiuskerk – een van de mooiste godshuizen in Drenthe. Deze aan Sint Pancras gewijde kerk met acht altaren is één van de drie driebeukige kerken die er in Drenthe zijn, naast die

AFBEELDING 1

*Het Schultehuis in Diever (2012).*



van Afscheiding staan de redenen hiervan duidelijk omschreven:

*“In het jaar 1836 hebben zich afgescheiden van de thans bestaande kerk, welke van de Ariaansche Remonstrantse dwalingen zodanig overstroomd is, dat de Fundamentele Leerstukken er niet meer in te vinden waren, en hebben tot hun leraar verkozen ds. H. de Cock, die ter wille van de waarheid is afgezet en onder het Goddelijk bestuur Gereformeerde Gemeenten gesticht heeft, welke gedurig vervolgd worden op grond van een Franse wet, door Napoleon uitgevaardigd, toen hij Holland bij zijn rijk heeft ingelijfd”.*

Vanaf eind 1841 kwam de afgescheiden gemeente samen in een nieuw gebouwde kerk aan de Kruisstraat, om die reden de Kruiskerk genoemd. Het gebouw zou in de jaren daarna – 1874, 1925 en 1930 – herhaaldelijk verbouwd worden.

In 1979 verkeerde de kerk in een dramatische staat van verval. De muren vertoonden scheuren, het dak was lek en ruiten waren kapot. Vooral in de zomermaanden, met de grote toeloop van toeristen, waren er te weinig plaatsen in de kerk. Met veel moeite konden 450 kerkgangers er een plaats vinden. In eerste instantie overwoog het kerkbestuur om de kerk te restaureren, maar de kosten hiervan werden geschat op 600.000 gulden en dat vond het bestuur te veel. Met medewerking van vele vrijwilligers die zelf werkzaamheden uitvoerden zoals het graven en aanleggen van de fundering en het bouwen van een jeugdhonk onder de kerk, kon 100.000 gulden worden bespaard. Het resultaat mocht er zijn: binnen een jaar na het begin van de werkzaamheden, op 28 maart 1980, werd de nieuwe kerk geopend.

### | Steenbakkerij in de Holthe

Aan het eind van de Wringeweg in de Holthe stond rond 1855 een steenbakkerij, gebouwd op sterk leemhoudende grond, geschikt voor het bakken van stenen. Deze bakkerij was waarschijnlijk een eenvoudige veldoven, waarin stenen met de hand in een bak werden gevormd en daarna gedroogd. Zo'n veldoven gaf door slechte

warmteverdeling een product van zeer uiteenlopende hardheid, vaak sterk vervormde baksteen met veel mis-kleur.

In de directe omgeving waren er voldoende grondstoffen, zoals leem en beekklei in het stroomdal van de Oude Vaart en de vroegere Lake, nu Drentsche Hoofdvaart. Turf voor het stoken werd door de Vaart – de latere Drentsche Hoofdvaart – aangevoerd uit de Leggeler en Smilder Venen. De productie van baksteen werd in 1861 beëindigd.

Ondernemer en boer Willem Nicolaus Bolt bouwde niet alleen deze steenbakkerij, maar daar vlakbij ook drie huizen en zijn eigen boerderij op de plaats waar nu de woonboerderij Rijksweg 62 staat.

AFBEELDING 5

Korenmolen “De Vlijt”.



### | Korenmolen “De Vlijt”

Een korenmolen in een landschap was eeuwenlang een vertrouwd beeld, maar in het begin van de vorige eeuw – vooral na de opkomst van de coöperatieve maalderijen – werden veel windaangedreven korenmolens overbodig. Diever telde eens, met die in Wapse inbegrepen, vier korenmolens en een zogenaamde “vülmolen”. In deze

# Geen Diever zonder Shakespeare



Diever en Shakespeare zijn al lang vertrouwd met elkaar. Het begon allemaal op vrijdagavond 24 mei 1946. Op die heuglijke dag werd de toneelvereniging "Diever" opgericht. Drie maanden later, Koninginnedag 31 augustus 1946, gaf de jonge vereniging onder regie van huisarts Dirk Broekema een voorstelling van "Een Midzomernachtdroom" van Shakespeare. Het stuk werd opgevoerd in het toen nog provisorisch ingerichte openluchttheater in het bos van Berk en Heuvel. Met steigermateriaal van de plaatselijke aannemer waren zitplaatsen aangelegd. Elektriciteit werd met een kabel van een paar honderd meter lengte afgetapt van een lichtmast aan de Bosweg, de koplamp van dokters motorfiets diende als spotlight, en vanuit een kraaiennest in de bomen werd de regie gevoerd. Nu nog klinkt dat nog allemaal romantisch en avontuurlijk, en dat was het ook.

Voor in totaal zo'n duizend bezoekers werden er die zomer twee voorstellingen gegeven, op 31 augustus en op 2 september. Het enthousiasme over de voorstellingen was zo groot, dat de toenmalige Commissaris van de Koningin in Drenthe, baron De Vos van Steenwijk, er op aandrong om de opvoeringen het volgend jaar te herhalen. Dat gebeurde. In 1947 werd de Midzomernachtdroom vier keer gespeeld voor ongeveer 3200 bezoekers. Een jaar later werd "De Storm" gespeeld, en in 1949 "Peer Gynt" van Ibsen. Maar bij dat stuk moest (te) vaak van decor veranderd worden, waarna Broekema besloot voortaan alleen stukken van Shakespeare te spelen. Die hadden volgens hem weinig of geen decor nodig. Volstaan kon worden met de omringende bosschage.

## De gedrevenheid van dokter Dirk Broekema

Centrale figuur in al deze opvoeringen was dokter Dirk Broekema. Hij bewerkte de plechtstatige Nederlandse vertaling van dr. L.A.J. Burgersdijk, zodat die tekst toegankelijker werd. Hij liet de spelers tot en met 1970 vier avonden per week repeteren. Hij ontwierp het decor, de verlichting en deed de grime. Elke voorstelling werd

op geluidsband opgenomen, die hij later afluisterde. Hij maakte dan aantekeningen in het zogenaamde lach- en huilboek. Bij elke voorstelling lag dit boek ter inzage voor de spelers, die hij wees op foute of gebrekkige plaatsen in hun vertolking. Bij passages waar het publiek lachte stond een aantal "L's". Hoe meer L's hoe beter. Vaak ging hij 's nachts op pad op zijn motorfiets, en deed bij de spelers briefjes in de bus met zijn niet malse op- en aanmerkingen.



In 1956 kreeg de regisseur uit handen van prins Bernhard de Zilveren Anjer uitgereikt "wegens zijn buitengewoon belangrijke prestatie om praktisch een gehele dorpsbevolking te bewegen tot een culturele zelfwerkzaamheid van uitzonderlijk hoog gehalte". In 1977 werd Dirk Broekema benoemd tot ridder in de Orde van Oranje Nassau, en in 1978 werd hem de Cultuurprijs van de Provincie Drenthe uitgereikt. Twee jaar later overleed hij aan een hartstilstand na een bezoek in Assen aan de toneelvoorstelling Peer Gynt. Het Shakespeare theater is nog steeds jaarlijks actief. Het openluchttheater bevindt zich aan de Hezenes in Diever.

gelegd wordt voor de bouw van 53 koloniehoeves voor de stedelijke armen. De oplevering vindt nog hetzelfde jaar plaats. In november strijken de eerste kolonistengezinnen neer in de proefkolonie van de Maatschappij van Weldadigheid. De totale plaatsingskosten van een gezin (woning, inventaris, kleding, grond, ontginning en voorschot) bedragen 1.700 gulden. Behalve het ledengeld komen forse bedragen binnen aan schenkingen en legaten uit particuliere, maar ook uit koninklijke kringen.

### Een vliegende start

Bij aankomst in de kolonie krijgen de nieuwkomers een compleet ingerichte koloniewoning toegewezen. Vergeleken met de krotten, bedompte zolders en vochtige kelders waar ze vandaan komen, ervaren de meesten de bescheiden woning als een paleisje. De eerste koloniewoningen bestaan uit een klein woonvertrek met vuurplaats, en bedsteden met zes slaapplekken. In het achterhuis wordt de oogst opgeslagen, wat kleinvee en soms een koe.

Bij elke woning zit drie hectare grond waarmee de bewoners in het eigen onderhoud kunnen voorzien. Later



zal dit een te optimistische verwachting blijken. Doordat de nog onontgonnen grond niet direct opbrengsten oplevert, voorziet een gaarkeuken de kolonisten de eerste



#### AFBEELDING 2

*Het laatste gezin dat in de koloniën werd geplaatst heette, navrant genoeg, De Rijk.*

## Johannes van den Bosch: sociaal bewogen visionair

Johannes van den Bosch wordt in 1780 geboren in Herwijnen als dokterszoon. Als kind blijkt hij over een sterke wil en een levendige geest te beschikken. Door zelfstudie kan hij een militaire loopbaan volgen. Als jong genieofficier wordt hij uitgezonden naar Indië. Hij maakt er naam met de uitvoering van zijn plannen voor verdedigingswerken rond Batavia en trouwt er met de 17-jarige dochter van zijn commandant De Sandel Roy. Al vóór zijn huwelijk wordt hij eigenaar van het landgoed Soedimara, waar hij landbouwwerking opdoet. Hier vindt hij de bevestiging van zijn stelling dat een rechtvaardige behandeling van personeel de eerste voorwaarde is waaraan een werkgever moet voldoen.

In 1812 keert hij terug naar Nederland, waar de dan 37-jarige Van den Bosch op zoek gaat naar een oplossing voor de grote armoede en criminaliteit waar het land onder lijdt. Hij schrijft een "Verhandeling", waarin hij de stichting van landbouwkoloniën voorstelt die werk, onderdak, scholing en zorg moeten bieden aan de stedelijke paupers. Zijn plan krijgt zo veel bijval, dat de voorgestelde Maatschappij van Weldadigheid op 1 april 1818 een feit is. Van den Bosch gaat direct op zoek naar een geschikt gebied, en koopt enkele maanden later – voor 57.000 gulden – landgoed Westerbeeckslot in Vledder. Het omvat ongeveer 500 hectare grond, waarop een landhuis, een logement en een paar boerderijen. In dezelfde maand gaat de spade de grond in voor de bouw van de eerste 53 koloniewoningen.



#### AFBEELDING 3

*Johannes van den Bosch.*

winter van voedsel: driemaal per week een stevige soep en viermaal stampot. Daarnaast krijgt ieder gezin drie kilo brood, en bonnen die in de koloniewinkel aan aanvullende waren besteed kunnen worden.

Het merendeel van de kolonisten heeft geen ervaring met het werk op het land. Daarom is er voortdurend toezicht en leiding nodig. Sommigen leren vlot, en zijn in staat van de eigen opbrengsten te leven. Anderen missen de affiniteit met het werk, of ontbreekt het aan fysieke kracht om het land succesvol te bewerken. Deze mensen

gaan aan de slag in een van de spinzalen en weverijen, manden- en mattenmakerijen, een groentendrogerij, een conservenfabriek, of de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Deli van de koloniën. Vrouwen moeten naast het huishouden spinnen en weven, en zo nodig helpen op het land. Dat geldt ook voor de kinderen buiten schooltijd. De producten zijn uitsluitend bestemd voor gebruik binnen de kolonie. Alle arbeid wordt betaald en voor zover de verdiensten de kosten van levensonderhoud overstijgen, worden die wekelijks uitgekeerd. Een tekort wordt als schuld genoteerd.



## Gemeenschap met bijzondere structuur

De eerste proefkolonie zal later Frederiksoord genoemd worden, naar Prins Frederik, die lange tijd voorzitter van het hoofdbestuur van de Maatschappij van Weldadigheid is. Later volgen Willemsoord, Wilhelminaoord en Boschoord. In 1824 tellen deze "Vrije Koloniën" 2240 inwoners, 434 koloniewoningen of -hoeves en tientallen ambtenarenwoningen, scholen, kerken, spinzalen, winkels en andere facilitaire gebouwen. Zo ontstaat een min of

meer zelfvoorzienende gemeenschap met een bijzondere landschappelijke structuur. De hand van de militair is duidelijk te herkennen in het pas ontgonnen gebied: rechte lanen en afwateringskanaaltjes, met op vaste afstand van elkaar de koloniehoeves met elk hun paar hectare grond. Op markante punten in het landschap staan de utiliteitsgebouwen. Kortom: een systematische, sobere en doelmatige inrichting.



AFBEELDING 4

*De bijzondere structuur van de eerste proefkolonie, later "Frederiksoord" genoemd.*



AFBEELDING 15 en 16

*Historische kolonistenwoning (links) en rechts een nieuwe Koloniewoning van de Toekomst, een duurzaam initiatief.*

de kolonistenkinderen hebben later doorgeleerd en een goede positie verworven. Ja, een geslaagd experiment dus. Maar heeft dit unieke project een relevante bijdrage geleverd aan algemene armoedebestrijding in ons land? Nauwelijks. De opnamecapaciteit in de vrije koloniën komt niet verder dan 2300 plaatsen en die in de gestichten rond de 5500. De door vertrek opvallende plaatsen in de koloniën worden grotendeels ingenomen door nakomelingen van de eerste kolonisten. Na verloop van tijd is er nog maar plaats voor zo'n twintig nieuwe gezinnen per jaar. Een druppel op een gloeiende plaat. De teruggekeerde kolonisten vinden uiteindelijk moeilijk werk. Enerzijds omdat hun koloniehistorie als minderwaardig wordt beschouwd, anderzijds omdat er door een tekort aan bedrijvigheid en zwakke economische omstandigheden nog steeds onvoldoende werk is. Toch wordt het stichten van de Drentse landbouwkoloniën door velen als een ijkpunt in het utopisch denken gezien. Het is een begin geweest van de ontwikkeling van onze huidige verzorgingsstaat. Dus ja, in dat opzicht een zeer waardevol en toekomstbepalend initiatief!

Authentieke landschapselementen worden beter herkenbaar en beleefbaar gemaakt, en de koloniewoningen, de hoeves van weleer, worden "teruggegeven" aan het landschap. Deze energieneutrale Koloniewoningen van de Toekomst lijken ogenschijnlijk veel op hun historische voorgangers, maar zijn hun tijd ver vooruit in materiaalgebruik en energiehuishouding.

### | Op weg naar Werelderfgoed

In 2010 werd het cultureel en natuurlijk erfgoed van de Maatschappij van Weldadigheid door de overheid voorgedragen voor en in 2011 opgenomen op de Voorlopige Lijst Werelderfgoed van UNESCO. Samen met de Belgische koloniën in Wortel en Merksplas, destijds opgezet naar voorbeeld van de koloniën in Drenthe, gaat de Maatschappij voor de definitieve Werelderfgoedstatus. Naar verwachting krijgen de Koloniën van Weldadigheid hun plek op de UNESCO Werelderfgoedlijst in 2018: precies 200 jaar na oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid.



AFBEELDING 17

*Generaal van den Bosch prominent op de poster "Op weg naar Werelderfgoed".*

### | Actieve ontwikkeling

Onder het motto "behoud door ontwikkeling" is er voor het hele gebied een concreet uitvoeringsplan opgesteld om het erfgoed voor toekomstige generaties veilig te stellen. De Maatschappij werkt hierin nauw samen met de Provincie Drenthe en de gemeente Westerveld.



AFBEELDING 18

*Interieur van  
een historische  
kolonistenwoning  
in Museum De  
Koloniehof.*



Zicht op Dwingelo vanaf de Poolweg. Links is de Sint Nicolaaskerk te zien.

# Het historisch erfgoed van Dwingeloo

## Vier adellijke buitenplaatsen

auteur **Bernard Stikfort**

In en rond Dwingeloo stonden ooit vier havezaten: Batinge, Westrup, Entinge en Oldengaerde. Zo'n havezate was oorspronkelijk een benaming voor een grote boerderij met land. Later werden er landelijke huizen mee bedoeld, waarvan de bewoners speciale rechten genoten. Havezaten zijn vergelijkbaar met de Groninger "borgen" of Friese "stinsen". De havezaten zijn zo belangrijk dat ze zelfs in het gemeentewapen van de vroegere gemeente Dwingeloo staan, en in de gebrandschilderde ramen van het voormalige gemeentehuis aan de Brink.

### | De indrukwekkende aanblik van het huis Batinge

Het huis Batinge bestaat niet meer, maar het historische landschap uit de 17<sup>e</sup> eeuw nog wel, met zijn door grachten omgeven huisplaatsen. Batinge werd voor het eerst vermeld in 1353. Het huis Batinge moet een indrukwekkende aanblik hebben geboden. Het enorme hoofdgebouw, met souterrain en drie bouwlagen, had grandeur. Op het voorterrein stonden twee bouwhuizen tegenover elkaar. De tuin was destijds net zo indrukwekkend als het huis, in Franse barokstijl opgetrokken, helemaal naar de mode van die tijd. Met een lange zichtlijn en een oprijlaan die aan de voorzijde mogelijk doorliep tot aan de Dwingelerdijk. Aan de achterzijde liep de zichtlijn door tot de gracht.

Van deze historische tuinstructuur is helaas maar weinig bewaard gebleven. De met lindebomen omzoomde oprijlaan werd aan het eind van de vorige eeuw hersteld. Hoewel de ruilverkaveling van 1962 veel sporen vernietigde, werd in diezelfde verkaveling gesproken over het "herstellen van de historische structuren van de voormalige havezate Batinge". Batinge werd in 1832 afgebroken. In de bodem bevinden zich nu nog de fundamenten van het 16<sup>e</sup>, 17<sup>e</sup> eeuwse huis en van de 18<sup>e</sup> eeuwse bijgebouwen.

### | Entinge – een rijksmonument zonder bebouwing

Het huis Entinge is een verhaal apart. Het is in Westerveld het enige gebouwde rijksmonument zonder bebouwing. Alleen het met een gracht en bomen omzoomde havezatterrein ligt er nog, vlakbij het terrein van Batinge. De fundamenten van dit oude huis zijn nog in de ondergrond aanwezig.

Het huis Entinge is in de loop der eeuwen eigendom geweest van veel voornamen families, zoals De Vos van Steenwijk – die ook eigenaar was van de havezate Batinge en het Huis te Ansen – de Westfaalse edelman Borchart van Westerholt en diens familie, en nog vele anderen, onder wie de familie Van Echten, en Elbert Anthony Gerard



AFBEELDING 1

*De joffer van Batinge.*





Het Oogsfeest Lhee is werkelijk een dag voor jong en oud...





*De taluds op de Havelterberg zijn de restanten van Duitse vliegtuighangars  
uit de Tweede Wereldoorlog.*



Helomaweg stond. Dankzij het doorzettingsvermogen van de comitéleden kwam de oprichting van een monument tot stand. Op 19 april 2010 was het eindelijk zover en vond de onthulling plaats. Het nieuwe monument is ontworpen door Jan Blei uit Zwartsluis.

Vanaf 2010 vertrekt elk jaar de stille tocht vanuit de Clemenskerk langs het oorlogsgraf van de verzetsstrijder, om daarna te herdenken bij het nieuwe monument op de begraafplaats.



AFBEELDING 8

Op het herdenkingsmonument op de begraafplaats in Havelte staat het gedicht "Nooit meer als toen" van Jan Blei:

*nooit meer als toen  
het ondraaglijke  
doen*

*maar helen  
wat gebroken is  
van vreugde verstoken is*

*en verstaan  
vrijheid moet gedaan*

# Monumenten van Havelte

auteur **Tinus Oosting**

## | Huis Overcinge, het bekendste huis van Havelte

Het is misschien wel het bekendste huis van Havelte: Huis Overcinge aan de Linthorst Homanlaan. Dit "Hof toe Overcinge ende dat Cotland", werd al in 1313 vermeld in

officiële papieren. Het tegenwoordige huis dateert niet-temin uit de vijftiende eeuw.

In de geschiedenis van dit huis – dat verschillende malen dramatisch van uiterlijk veranderde – speelden uiteen-

AFBEELDING 1

De "achterkant" van Huis Overcinge.

